

SUF 30 år

En snabbtitt på hur SUF och den svenska undervisningen utomlands har utvecklats från 1975

Av Gudrun Torstendahl

SVENSK UNDERVISNING I UTLANDET bedrevs redan i slutet av 1800-talet. Statliga bidrag till undervisning i olika former har utgått sedan början av 1900-talet, då framför allt till skolor i några av de europeiska storstäderna. Med de svenska exportföretagens expansion på 1960-talet och en allt mer omfattande biståndsverksamhet växte behovet av svensk undervisning runt om i världen för medföljande barn och ungdomar.

Statens engagemang i undervisningen för utlandssvenska barn och ungdomar har utretts vid flera tillfällen och på olika nivåer. I dag utgår statsbidrag till utlandsskolor, distansundervisning, kompletterande svenskundervisning och svenska sektioner vid internationella skolor.

Sveriges EU-medlemskap har medfört att staten numera dessutom bidrar till svensk undervisning vid Europaskolor. För denna verksamhet gäller dock andra villkor än för utlandsskolorna. Statsbidrag utgår också för utbildning i Sverige av utlandssvenska ungdomar från och med årskurs 7.

SYFTET MED DET STATLIGA STÖDET är att barn och ungdomar ska kunna få undervisning på grundskole- och gymnasienivå. För elever som går i utländska skolor stöds undervisningen i svenska och om Sverige för att de lätt ska kunna fortsätta sin utbildning i Sverige efter utlandsvistelsen. De bakomliggande motiven för statens engagemang är att underlätta rekryteringen av svenskar med barn i skolåldern till arbetsuppgifter i andra länder då utlandsuppdragen anses ligga i det svenska samhällets intresse.

TOTALT FÅR ÖVER 6 000 UTLANDSSVENSKA BARN och ungdomar svensk undervisning i någon form. Det finns ett 30-tal utlandsskolor med 1 200 elever i allt från förskola till gymnasieutbildning. 100 elever studerar heltid på distans. 300 elever läser enstaka ämnen, huvudsakligen svenska, på distans. 3 300 elever på 140 platser går i kompletterande svenskundervisning och på en del av dessa platser finns förskoleverksamhet för ungefär 700 4-5-åringar. 200 elever deltar i utökad svenskundervisning vid en internationell skola (svensk sektion). Europaskolorna har 400 elever från Sverige. 300 utlandssvenska elever får sin utbildning i Sverige.

Några utredningar:

Skolgång borta och hemma, SOU **1966:55**
Svensk undervisning i utlandet, SOU **1977:21**
Svensk skola i världen, SOU **1992:93**
Hemma och borta, utlandssvenska elevers skolgång i Sverige, Skolverket, Rapport 200

Frivilliga insatser

”Skolföreningarna drivs ideellt av ambitiösa föräldrar och erfarna utlandssvenskar på orten. Uppdraget är att verka för att de svenska utlandsbarnen får tillgång till högsta tänkbara kvalitet på undervisningen - med begränsade svenska statsbidrag, som finansiellt fundament. --- De svenska barnen --- skaffar sig kunskaper om andra kulturer, språk och samhällsstrukturer. De vänder en dag hemåt med visioner om gränslöshet, förståelse och respekt för det annorlunda. De bidrar till att även utbildningspolitiken i bästa fall blir internationell i stället för nationell - och att Sverige får den utveckling, som är avgörande för ett litet land i en stor värld. ---

De frivilliga insatser som görs för att de svenska barnen utomlands ska få bra undervisning är imponerande. --- Huvudmännen tvingas ta större ansvar - juridiskt och ekonomiskt - för verksamheten och SUFs roll blir avgörande för kvaliteten på styrelsernas insatser.” (Ur förordet till SUF-pärmen)

Läget 1975

Läsåret 1974/75 fanns det 35 utlandsskolor. Antalet hade ökat från 25 skolor 1968, då nya regler om stöd till undervisning för utlandssvenska barn trädde i kraft. Under samma period tiodubblades den kompletterande svenskundervisningen från 75 elever i ett fåtal föreningar 1968 till 760 elever i 33 föreningar läsåret 1974/75.

Som en följd av den kraftiga ökningen av antalet skolor och elever kom reglerna för statsbidrag att ändras redan efter ett par år. Då infördes betydligt större krav på föräldrars anknytning till Sverige för att bidrag skulle utgå för elever i utlandsskolor och distansundervisning. Samtidigt tillsatte regeringen en ny utredning om stödet till svensk undervisning i utlandet.

Huvudmännen för den svenska undervisningen utomlands förde alltså en instabil tillvaro med ständiga förändringar i villkoren för verksamheten och nu, 1975, också med oro för framtiden. Vilka förslag skulle regeringens utredning nu presentera? I denna situation förenades huvudmännen och SUF såg dagens ljus.

Initiativtagare och drivande kraft för SUFs tillkomst var Åke Skeppare, med förflutet på Skolöverstyrelsen och då rektor för svenska skolan i Madrid.

Malmö blev knutpunkt

1975 fanns inga gymnasieskolor. Eleverna läste i stället på distans. Det gällde i de allra flesta fall också eleverna i årskurs 7-9.

Distansutbildare var Hermods och då som nu fick eleverna handledning av lärare vid utlandsskolorna. Under många år hade utlandsskolorna i Spanien träffats till årliga konferenser. I mitten av 1970-talet utökades konferenserna att gälla alla utlandsskolor och skolföreningar. Samtidigt flyttades de från Spanien till Malmö där Hermods tillsammans med dåvarande Skolöverstyrelsen blev värd och konferensarrangör. När SUF bildades var det naturligt att Hermods blev dess medlem nr 1.

Erna Prior, rektor för LiberHermods, i samtal med egen medarbetare (Ulla Rosberg-Johnsson?), skolrådet Birger Gårdstedt från Skolöverstyrelsen och Jan-Otto Modig, jourhavande styrelseledamot i Utlandssvenskarnas Förening. Utlandsskolekonferensen 1980.

Mycket har hänt i omvärlden

Villkoren för utlandsundervisningen har utvecklats mycket sedan mitten av 1970-talet. Nya förordningar har medfört genomgripande förändringar i skolornas organisation.

Statsbidragssystemet har gjorts om. Skolmyndighetens kontakter med utlandsundervisningen förändrades radikalt när Skolöverstyrelsen ersattes av Skolverket.

Uppdelningen i två skolmyndigheter – Skolverket och Myndigheten för skolutveckling – har skapat nya frågor och problem när det gäller kontakter och stöd. Händelser i omvärlden, som Sveriges inträde i EU, har också haft konsekvenser för den svenska utlandsundervisningen. Att mycket har hänt när det gäller utlandsskolorna kan belysas med ett citat från utlandsskolekonferensen 1977. Åke Fälthelm, som varit undervisningsråd på Skolöverstyrelsen, redogjorde för sina kontakter och sitt arbete under det gångna året:

"Här kunde jag sluta min lilla exposé. Jag ska emellertid till sist nämna, att en av de förfrågningar om svensk undervisning i utlandet, som kommit till mig, framfördes av en elev i gymnasieskolan. Hon skulle flytta till sin pojkvän i England och frågade: 'Var ligger det svenska gymnasiet i London?' – Sött!"

Det som var utopiskt – "sött", uppe i det blå – 1977 var tjugo år senare verklighet och vardag!

Förordningar

Resultatet av utredningen från mitten av 1970-talet blev en förordning (SFS 1978:591, omtryck 1988:830) som innebar att skolorna dels fick bidrag till lärartjänster, reskostnader vid lärares till- och frånträde av tjänst, pensionskostnader och lokalkostnader, dels fick ett allmänt driftbidrag. För kompletterande undervisning utgick bidrag till lärartjänster och ett allmänt driftbidrag per elev. Utlandsskolorna ställdes dock ganska omgående inför problem, då bidraget för en hel lärartjänst kunde dras in när skolan tappade en elev och föll under gränsen för när bidrag kunde utgå till ytterligare en tjänst. Reglerna reviderades efter en översyn, och man införde kompletteringsresurser, men regelverket blev komplicerat och detaljerat.

1991 tillsattes därför ännu utredning (Internationaliseringsutredningen, SOU 1992:93 "Svensk skola i världen") som kom att innebära radikala förändringar i fråga om den svenska utlandsundervisningen. Ett helt nytt statsbidragssystem infördes (SFS 1994:519). Kopplingen av bidragen till lärartjänster försvann. *"Statsbidraget utgör ett allmänt finansiellt stöd till skolverksamheten. Huvudmannen beslutar hur bidraget skall användas för att täcka kostnader för verksamheten."* (§ 23) Därmed fick huvudmännen – åtminstone teoretiskt – större frihet än tidigare när det gäller budget, planering och finansiering av verksamheten. Förändringen följde utvecklingen i Sverige där ansvaret för skolan lagts över på kommunerna och där det pågick en liberaliseringsprocess i fråga om möjligheten att driva fristående skolor.

Huvudmän och styrelser blev varse sitt ansvar

Samtidigt innebar den nya bidragskonstruktionen ett uppvaknande för många skolstyrelser och skolhuvudmän när det gäller insikten om det egna ansvaret för verksamheten, att det är huvudmannen och styrelsen som faktiskt ansvarar för skolans/föreningens ekonomi, personal och undervisning. Svenska statens ansvar begränsas till att bidra ekonomiskt till verksamheten. Statsbidragen förutsätter dock att verksamheten uppfyller de villkor som anges i förordningar och föreskrifter och verksamheten står under Skolverkets tillsyn.

Lite statistik och fakta om skolsituationen nu och då

Sedan mitten av 1970-talet har den svenska utlandsundervisningen alltså förändrats totalt. Även om **antalet utlandsskolor** är relativt konstant har många lagts ned och nya kommit till. Då fanns bara grundskolor, varav fyra med högstadium. I dag finns sju grundskolor med undervisning i årskurs 1-9. **Gymnasieskolor** har tillkommit på sex platser, allt fler ordnar förskola och mer än hälften av skolorna erbjuder förskoleklasser. Av de 36 skolor som fanns i mitten av 70-talet har hälften lagts ned och knappt lika många nyetablerats.

I mitten av 1970-talet hade åtta skolor en missionsorganisation som **huvudman**. Alla dessa har försvunnit. De sex "företagsskolor" som fanns har lagts ned men har ersatts av skolor på andra platser. Under perioden 2001-2005 har ytterligare ett antal företagsskolor etablerats, och utvecklats. 1975 fanns fyra SIDA-skolor och två internationella skolor (Lamco-skolorna) med helt svenska sektioner som i praktiken fungerade som utlandsskolor inom de större skolorna. I dag finns inte dessa, däremot svenska sektioner vid två Europaskolor.

Skolor – skolhuvudmän 1975 och 2001 (2005)

Källor: Svensk undervisning i utlandet (SOU 1977:21), Svensk utbildning av utlandssvenska barn och ungdomar (Skolverket), Svenska Utlandsskolor i siffror 2001 och 2005 (Sveriges Officiella Statistik) och SUF-matrikeln.

	1975	Nedlagda	Nya	2001	Jfr 2005
Internat. skolor (Lamco/Gränges Internat.)	2	-2		0	
SIDA-skolor	4	-4		0	
Utlandsskolor	36	-18	14	32	30
Åk 1-6	36	-18	14	32	30
Åk 7-9	4	-1	4	7	7
Gymnasium	0		6	6	6
Förskoleklasser	0		19	19	17
Förskolor	?			20	20
<i>Varav huvudman:</i>					
Missionsorganisationer	8	-6		2	0
Företag *)	6	-6	6	6	6
Skolföreningar/föräldraföreningar	22	-6	8	24	24
Distansutbildare	1	-1	2	2	2
Kompletterande svenska **)	33	-7	114	140	136
<i>Varav huvudman:</i>					
Utlandsskolor - skolföreningar	2		17	19	17
Företag	2	-2		0	
Missionsorganisationer	1	-1		0	
Skolföreningar/föräldraföreningar	28		93	121	119
Utökad svenska (sektioner vid internat. skolor)	1		1	2	3
Europaskolor - svenska sektioner	0		2	2	2

*) Mellan 1975 och 2001 har ytterligare ett antal skolor med företag som huvudman etablerats, verkat några år för att sedan avvecklas. Detsamma gäller i någon mån för perioden 2001-2005.

**) Ett antal föreningar som under åren mellan 1975 och 2001 bildats, bedrivit undervisning under något eller några år och sedan utvecklats, redovisas inte i denna statistik

Distansundervisningen har genomgått stora förändringar genom utnyttjandet av datorkommunikation mellan elever och lärare. Byte av huvudmän för distansundervisningen från Hermods till Sofia distans och Värmdö distans har också medfört nyordningar.

Den kompletterande svenskundervisningen har expanderat kraftigt. 1975 bedrevs undervisning av 33 huvudmän, varav två utlandsskolor. Tjugofem år senare var antalet huvudmän 140, varav 19 var utlandsskolor. Antalet elever ökade under samma tid från 706 till 3 800. Fler föreningar har under åren mellan de som redovisas här bildats, verkat några år och sedan av olika skäl utvecklats sin verksamhet.

Stort ansvar och många frågor

Utlandsskolorna och svenskundervisningsgrupperna uppvisar stora olikheter i fråga om elevantal och organisation. De ekonomiska förutsättningarna varierar mycket från skola till skola och från förening till förening. Det råder relativt stor omsättning – ibland katastrofalt stor – på såväl styrelseledamöter som rektorer och lärare. De flesta utlandsskolor genomgår någon gång kriser och konflikter som allvarligt påverkar skolans existens. Lika svårt är det i många föreningar med kompletterande svenskundervisning att få kontinuitet och samstämmighet i arbetssätt och arbetsvillkor.

En bidragande orsak till den allmänna osäkerheten är fluktuationer i elevantal – med åtföljande svårigheter att planera för undervisning, personal, avgifter, lokaler etc. En annan är oklarheter om de långsiktiga målen och ansvarsfördelningen mellan föräldrarna (skolföreningen), styrelsen och rektor/lärare.

SUFs finns där

Stödet till styrelserna har alltid varit ett av de viktigaste arbetsområdena för SUF. Den snabba utvecklingen av nya föreningar, ständiga ändringar i villkoren för utlandsundervisningen och den stora omsättningen på lokala styrelseledamöter som alla arbetar ideellt och som ofta saknar faktisk kunskap om såväl skolarbete som föreningsverksamhet och styrelsearbete innebär att behovet av stöd till de lokala styrelserna varit och är stort. SUF-pärmen har växt fram som en handbok för styrelseledamöter. Erfarenhetsutbyte har uppmuntrats och utvecklats i nätverksträffar för styrelseledamöter. Genom kurser för nyanställda lärare och rektorer har SUF stöttat de lokala styrelserna med att förbereda personalen för vad det innebär att arbeta på en utlandsskola.

Att driva frågor av intresse för skolhuvudmännen, genom skrivelser, uppvaktningar och remissvar, har utgjort en annan kärnverksamhet för SUF. Engagemanget har t ex gällt utformningen av förordningar, nya möjligheter att få bidrag till olika verksamhetsformer och AV-material, statsbidragens storlek och ett nordiskt samarbete. **Kontakten med skolmyndigheterna** är angelägna. Genom ständiga omorganisationer och personalförändringar på myndighetsnivå förändras också kunskaperna om utlandsundervisningen. Vissa perioder har intresset ökat, andra gånger försvinner kompetensen. Då har det varit och är det viktigt att SUF finns och kan bevaka, stötta och påverka.

SUFs organisation

Från början bestod SUF av ett trettiotal skolhuvudmän. I årsberättelsen för 1978-79 konstateras att medlemsantalet genom styrelsens särskilda åtgärder under verksamhetsåret kom att uppgå till över fyrtio. ”Därmed har en helt tillfredsställande tackning av huvudmännen för svensk undervisning utomlands uppnåtts.”

I dag har SUF 118 medlemmar, varav 19 är stödjande företag och organisationer. Samtliga utlandsskolor är med i SUF och drygt hälften av de föreningar som enbart bedriver kompletterande undervisning i svenska.

Inför SUFs 25-årsjubileum år 2000 anordnades teckningstävlingen "Min svenska skola". Ulla O'Barius förrättade prisutdelning.

SUF-ordförande 1975-2005:

Åke Skeppare,(1975)1976-1981
Gudrun Torstendahl 1981-1994
Ingrid Karlsson 1994-1996
Birgitta Johansson 1996-1999
Ulla O'Barius 1999-2003
Gunhild Ljung 2003-

Sekreterare:

Monica Flodman 1975-76
Caroline de Boer 1976-77
Monica Flodman 1977-78
Stina Lagergren 1978-(81)
Kerstin Gustafsson 19(79)81-90
Kerstin Henriksson 1990-94
Kerstin Forssmann 1994-96
Ulf Grufman 1996-

Kassörer:

Inghar Andersson 1976-77
Lennart Holm 1977-79
Gudrun Torstendahl 1979-81
Kjell Kågeman 1981-1995
Johan Örtengren 1995-96
Peter Andersson 1996-2004
Bengt-Åke Edwardson 2004-

Styrelsen träffas två till tre gånger per år, utöver möten i samband med årsstämma och utlandsskolekonferens. Fram till mitten av 1990-talet verkställdes besluten av ordföranden, sekreteraren och kassören, ideellt eller inom ramen för deras anställningar i olika företag och organisationer. Framför allt har Svenska Missionsförbundet och Föreningen för svenskar i världen ställt personalresurser till förfogande för SUF.

Från 1994 har styrelsen köpt konsulttjänster för SUFs administration. Det är dock SUF-styrelsens ledamöter som genom sitt oavlönade engagemang är motor i SUF.

1980 Fr v: David Ljungström, Kerstin Gustafsson, Ulla Carlberger, Åke Skeppare (Louise Skeppare), Gudrun Torstendahl och Stina Lagergren

1994 Fr v övre raden: Peter Andersson, Johan Örtengren, Kjell Kågeman och nedre raden: Ingrid Karlsson, Kerstin Forssman, Ulla Carlberger, och Birgitta Johansson.

1986 Fr v: Kerstin Gustafsson, Kerstin Henriksson, Gudrun Torstendahl, Svante Berntsson, Ulla Carlberger, Gunnar Pilesjö (Hermods) och Pe-Ge Jering

2005 Fr v: Gunhild Ljung, Torbjörn Sjödin, Bengt-Åke Edwardson, Ingeli Holm, Gudrun Torstendahl, Margareta Herstad-Holmqvist, Ulf Grufman